

РОЗДІЛ VI

Історія, теорія й практика журналістики, видавничої справи та редагування

УДК [070 : 37.014.3] (477.43/.44) "1918"

Віталій Гандзюк – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Освітня реформа на Поділлі в добу Гетьманату (за матеріалами газет 1918 року)

У статті досліджено газетну періодику Поділля, що виходила в добу Гетьманату (1918 року) і висвітлювала перебіг освітньої реформи на теренах краю. Зокрема, розглянуто перші кроки гетьманського уряду на шляху до створення початкових шкіл, забезпечення їх українськомовною літературою, розвитку позашкільної освіти, проведення просвітницьких акцій, влаштування курсів із підвищення кваліфікації вчителів. Чимало уваги в дослідженні присвячено публікаціям у місцевій пресі про знаменну подію в історії України – відкриття 1918 року Кам'янець-Подільського державного університету, призначення ректором відомого церковного, громадського діяча, історика церкви і освітян Івана Огієнка. Здійснено аналіз періодичних видань Поділля, в яких друкувалися не лише офіційні урядові, законодавчі акти, а й виступи місцевої інтелігенції, всебічна інформація культурологічного характеру.

Ключові слова: Українська держава, Гетьманат, університет, гімназія, школа, міністерство освіти, підручники, інтелігенція, преса.

Постановка наукової проблеми та її значення. Офіційні відомості про те, що влада в Україні перейшла до рук П. Скоропадського подолани отримали 13 травня 1918 року. Через місцеву пресу повідомлялося, що «Гетьман усієї України, котрий визнаний німецьким та австро-угорським військовим командуванням, виявив готовність у випадку потреби підтримувати цю владу озброєною силою й суворо карати за неслухняність цієї влади в повнім єднанні з українською адміністрацією» (Поділля. – 1918. – 15 трав.).

Діяльність нового уряду розпочалась із оприлюднення маніфесту – «Грамоти до всього Українського народу» та «Законів про тимчасовий устрій України», підписаних гетьманом та отаманом (головою) Ради Міністрів М. Устимовичем (Державний вісник. – 1918. – 1 трав.). Із текстом грамоти жителів Подільської губернії ознайомила газета «Подольские губерниальные ведомости». У документі гетьман заявляв, що він «відкликнувся на поклик трудових мас Українського народу й взяв на себе тимчасово всю повноту влади» (1918. – 25 мая.).

1918 року на сторінках подільської періодици з'явилися матеріали, які поширювали відомості про політику, яку почав проводити П. Скоропадський. Насамперед пропагандистським апаратом Гетьманату в пресі створювався позитивний образ нового очільника держави. Акцент робився на ключові для селянства поняття «земля» і «воля». Наголошувалось, що П. Скоропадський «будує лад, дасть спокій усьому населенню, а бідним селянам землю, новий уряд уважно ставиться до потреб

усього трудящого та службового люду й всіх закликає до праці за незалежну Україну» (Подольские губернские ведомости. – 1918. – 26 мая.).

Аби протистояти повсюдній антигетьманській агітації, уряд Української Держави продовжував пропагандистські акції щодо легітимізації гетьманського режиму в свідомості широкого загалу.

Першими кроками нової влади було проведення адміністративно-територіальної, аграрної, військової, церковної реформ, а також українізація всіх сфер суспільного життя, відродження національної культури та освіти.

Аналіз досліджень цієї проблеми. До вивчення прогалин в історії української журналістики доби Гетьманату, публікації довідково-статистичних праць історико-бібліографічного характеру, присвячених історії української преси, долучилися такі науковці, як О. Богуславський, С. Горевалов, В. Лизанчук, М. Мартинюк, Я. Малик, І. Павлюк, М. Романюк, Г. Рудий, Р. Слободянюк, П. Федоришин та ін.

Мета і завдання статті – проаналізувати часописи Поділля, що виходили в добу Гетьманату і висвітлювали перебіг освітньої реформи на теренах краю.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. 1918 року за державні кошти на Поділлі було створено 79 нових вищих початкових шкіл, де обов'язковим передбачалося вивчення української мови та літератури, історії, географії та введення штатних посад учителів названих предметів (Голос Подольской церкви. – 1918. – 16 авг.).

До справи заснування освітніх закладів досить схвально поставилося місцеве населення – громадяни збирали гроші на їхнє утримання, виділяли земельні ділянки під шкільні забудови (Жизнь Подолии. – 1918. – 9 октяб.). У селах, де функціонували тільки однокласні училища, які надавали освітні послуги невеликій кількості неписьменних громадян, починали з'являтися навчальні заклади гімназійного типу. До цього прагнули жителі с. Багринівців Літинського повіту, які через пресу зверталися з проханням до самоврядних органів відкрити у їхньому селі гімназію, бо «для цього тут є гарне приміщення і умови, в яких із задоволенням зможуть працювати навіть учителі з міста» (Слово Подолии. – 1918. – 18 июл.).

На початку навчального року в с. Ольгополі за сприяння повітового старости та міської думи розпочав свою діяльність новий освітній заклад – чоловіча гімназія, на забезпечення якої було заплановано щорічно асигнувати грошову допомогу в розмірі 2000 крб. (Слово Подолии. – 1918. – 26 июл.). У Тульчині було розроблено проект переведення із Ново-Олександрівська в приміщення палацу польського графа Потоцького сільськогосподарського інституту.

На думку ініціатора цієї ідеї, завідувача двокласного училища Смотрицького, навчальний заклад аграрного профілю, його чисельний колектив сприятимуть не тільки розвитку вищої школи, але й «надходженню до міської казни значних коштів, розширенню торговельних можливостей, розбудові населеного пункту, поліпшенню засобів пересування і т. п.» (Слово Подолии. – 1918. – 4 июл.).

Міністерство освіти виділяло кошти на позашкільну освіту, різноманітні просвітні акції, влаштувало курси для вчителів (Слово Подолии. – 1918. – 11 июл.). На одному з таких заходів побував гетьман П. Скоропадський. У своїй промові він наголосив на важливості відродження національної школи, адже, за його словами, «тільки освіта допоможе народові скористатися тими багатствами, які зосереджені в Українській Державі, відкриє шлях до спокійного життя і вільного розвитку духовних і культурних сил незалежної України» (Слово Подолии. – 1918. – 3 июл.).

Водночас місцеві адміністратори чинили перешкоди реалізації гетьманської політики щодо розвитку освітньої справи. Так, у Гайсині земство нічого не зробило «для голодного фізично і духовно учительства», хоч і започаткувало діяльність шкільних рад (Слово Подолии. – 1918. – 8 авг.). Керівництво Подільської «Просвіти» констатувало, що її осередки терплять великі перешкоди від влади за їхню культурно-просвітницьку роботу.

Наводились приклади, що в Брацлаві староста не давав дозволу скликати загальні збори членів товариства. Летичівська управа нацькувала на «Просвіту» Державну варту, погрожувала та залякувала її членів, змушувала припинити діяльність товариства. За розпорядженням губернського старости в осередку «Просвіти» с. Лянцкорунського Кам'янець-Подільського повіту було відібрано приміщення, встановлено жорстку цензуру на українські вистави, заборонено ставити п'єси «По ревізії» М. Кропивницького і «Москаль-чарівник» І. Котляревського. Вінницький староста після

обшуку в приміщенні «Просвіти» наказав скласти в мішки і запакувати всі книги з творами М. Драгоманова (Слово Подолии. – 1918. – 13 сентяб.).

Знаменною подією в історії Української Держави було відкриття 22 жовтня 1918 року Кам'янець-Подільського державного університету. Поштовх реалізації цієї ідеї було дано ще з часів Центральної Ради. Завдяки ініціативі та наполегливості членів Подільської «Просвіти» та Кам'янецької міської думи цілеспрямовано та наполегливо втілювалися в життя заходи для досягнення поставленої мети – відкриття першої вищої школи на Поділлі (Подольская мысль. – 1918. – 22 октяб.). Цьому не завадив і гетьманський переворот. 17 серпня 1918 року П. Скоропадський затвердив ухвалений урядом закон про заснування Кам'янецького університету. Його ректором призначено талановитого вченого і організатора І. Огієнка (Відродження. – 1918. – 17 серп.).

У рамках підготовки до святкування було влаштовано нараду з редакторами місцевих газет, на якій «було домовлено, що кожна з них до 22 жовтня матиме спеціальний номер, присвячений університету. Губернська земська управа вирішила заснувати одноденну газету «Свято Поділля» [1, с. 87].

Її було надруковано обсягом у вісім сторінок друкарнею Свято-Троїцького монастиря і розповсюджено в день відкриття університету серед гостей. Вартість одного примірника становила 1 крб. 50 коп., але при цьому зазначалося, що «прибуток від продажу сеї газети поступить на користь неможливих студентів-українців».

Матеріали часопису свідчать про те, що відкриття ВНЗ стало визначною подією в розвитку національної культури. У ньому вміщено програму урочистого відкриття вищого навчального закладу, надруковано біографії першого ректора, професора І. Огієнка та викладачів, привітання гостям, в т.ч. і з-за кордону. Особливої уваги заслуговують статті «Як зародився Державний український університет у Кам'янці на Поділлі?», «Університет і Кам'янець-Подільська “Просвіта”», вірші «Свято на Поділлі» С. Грещенка і «Народу рідньому» М. Годованця.

З газети також відомо, що саме ректор І. Огієнко був ініціатором створення бібліотеки ВНЗ, фонди якої уже на момент заснування книгозбірні нараховував 1666 примірників наукової і навчальної літератури.

Відкриття Кам'янець-Подільського університету мало велике значення, оскільки дало потужний поштовх розвитку вищої освіти в країні.

Узагалі в періодичних виданнях Поділля доби Гетьманату друкувалися не лише офіційні урядові, законодавчі акти, а й виступи місцевої інтелігенції, всебічна інформація культурологічного характеру. Приміром, як повідомлялось у «Слові Подолии», багато уваги культурно-просвітницьким потребам міста, зокрема шкільній освіті та бібліотекам, приділяло Проскурівське міське самоврядування. Передусім було прийнято рішення про розширення і поповнення місцевої книгозбірні новою літературою, складання каталогів фахівцями, що вивчили бібліотечну справу, реєстрацію читачів дошкільного та шкільного віку задля укомплектування необхідними підручниками навчальних закладів (Слово Подолии. – 1918. – 6 юл.).

1918 року в регіоні тривало відродження традицій подільської «Просвіти». Діяльність цього товариства висвітлювалась на сторінках газети «Слово Подолии». В одному з номерів йшлося про влаштування вінницькими просвітянами виставки українського народного мистецтва і кустарних виробів для ознайомлення слухачів учительських курсів та міської публіки (Слово Подолии. – 1918. – 9 юл.). Представники жмеринської «Просвіти» організували періодичні курси української мови, які «під тиском зверху відвідували чиновники різних установ» (Слово Подолии. – 1918. – 7 авг.).

Визначною подією в мистецькому житті місцевої інтелігенції стало утворення українського хору в Кам'янці-Подільському, «який прийняв статут національних хорів, затверджений музичним відділом Міністерства освіти. За короткий час до хору вступило 750 осіб... Кожну співанку одвідувало багато народу, громадянство нетерпляче чекало першого концерту національного хору... При цьому колективі засновано школу нотної грамоти» [2, с. 150].

Тоді ж було організовано український національний хор у Могилеві-Подільському. У своїй культурно-мистецькій діяльності академічний колектив не тільки мав здійснювати студіювання народних пісень і творів українських композиторів, але й «виховувати молодь, давати їй розумну

розвагу, розвивати естетичне і художнє почуття, заповнювати вільні години громадянства розумною і корисною роботою» (Жизнь Подолии. – 1918. – 29 сентяб.).

Активність проявляли й окремі інтелігенти. Так, у Брацлаві в Народному домі під орудою П. Різниченка відбулась вистава «Перевертень», яка мала великий успіх. Учителі Вінницького, Літинського і Лeticівського повітових училищ, які протягом місяця відвідували курси українознавства, дали два концерти в Білій залі міської думи. Вдало скомпонований хор із 60 осіб справив позитивне враження на глядачів (Слово Подолии. – 1918. – 26 июл.).

Всебічну підтримку в середовищі інтелігенції отримали заходи щодо вшанування пам'яті Тараса Шевченка. Полтавська губернська народна управа започаткувала збір пожертвувань на впорядкування могили Великого Кобзаря, зруйнованої більшовиками. За ініціативою вчителя К. Любецького 34 мешканці с. Поріччя Кам'янецького повіту зібрали для цього 26 крб 50 к. Сума була незначна, однак заслуговує уваги факт підтримки подібних ініціатив. Тим паче, що подільські освітяни перебували в складній фінансовій ситуації і досить часто внаслідок «незабезпеченості свого матеріального становища і тих поліцейських умов, які побутували в селах, вони залишали робочі місця» (Слово Подолии. – 1918. – 21 авг.). Держава здійснювала певні заходи з метою поліпшення фінансового забезпечення педагогів, однак вони не були достатньо результативними.

Водночас, попри всі негаразди, що негативно позначалися на моральному стані інтелігенції, загальному перебігу культурно-освітніх перетворень в Українській Державі, прагнення до національно-культурного відродження було нестримним. Це й визначало активність дій із розбудови культури, «освіти – основи інтелектуального розвитку нації» (Слово Подолии. – 1918. – 24 июл.).

Ще одна проблема, котру потрібно було розв'язувати, – масовий друк україномовних підручників та художньої літератури (Слово Подолии. – 1918. – 7 авг.). В оголошенні Міністерства освіти і мистецтва до учителів та видавництв повідомлялося, що «брак підручників є однією з причин, яка гальмує справу утворення української національної школи» (Село. – 1918. – 21 черв.). Народа Подільського губернського земства з'ясувала, що лише для потреб народних шкіл Поділля потрібно підручників на суму 2 млн крб (Слово Подолии. – 1918. – 27 июл.).

Враховуючи ситуацію, що склалася в регіоні, управа Всеподільської учительської спілки звернулася із заявою «До подільського учительства» з інформацією про створення «при управі педагогічно-видавничої комісії, яка б з'єднала всі учительські сили Поділля, охочі й здатні до педагогічно-літературної роботи, коло складання й видання потрібних для школи книжок українською мовою» (Робітнича газета. – 1918. – 20 серп.).

Висновки. Отже, місцева преса регулярно інформувала читачів про відкриття шкіл різних типів, форми і методи реформування шкільної системи, діяльність учителів, матеріально-технічну базу навчальних закладів, пропагувала необхідність поширення освіти серед народу.

Література

1. Коваль В. Газета «Свято Поділля» як джерело вивчення історії Кам'янець-Подільського державного українського університету / В. Коваль // *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту.* – Кам'янець-Поділ., 1998. – Т. 2. – С. 87–89. – (Сер. «Історичні науки»).
2. Телячий Ю. Інтелігенція Поділля в культуротворчих процесах періоду Гетьманату П. Скоропадського: сторінками часопису «Село» (1918 р.) / Ю. Телячий // *Освіта, наука і культура Поділля : зб. наук. пр.* – Кам'янець-Поділ., 2003. – Т. 3. – С. 150.

References

1. Koval V. *Hazeta «Sviato Podillia» yak dzherelo vyvchennia istorii Kamianets-Podilskoho derzhavnoho ukrainskoho universytetu* / V. Koval // *Nauk. pr. Kamianets-Podil. derzh. un-tu.* – Kamianets-Podil., 1998. – Т. 2. – С. 87–89. – (Ser. «Istorychni nauky»).
2. Teliachyi Yu. *Intelihentsiia Podillia v kulturotvorchykh protsesakh periodu Hetmanatu P. Skoropadskoho: storinkamy chasopysu «Selo» (1918 r.)* / Yu. Teliachyi // *Osvita, nauka i kultura Podillia : zb. nauk. pr.* – Kamianets-Podil., 2003. – Т. 3. – С. 150.

Гандзюк В. Образовательная реформа на Подолье в период Гетманата (по материалам газет 1918 г.)
В статье исследовано газетную периодику Подолья, которая выходила в период Гетманата (1918 г.) и освещала ход образовательной реформы на территории края. В частности, рассмотрены первые шаги гетманского правительства на пути к созданию начальных школ, обеспечение их украиноязычной литературой, развитие внешкольного образования, проведение просветительских акций, организация курсов повышения

квалифікації учителів. Немало уваги в дослідженні присвячено публікаціям в місній пресі про знамениті події в історії України – відкриття в 1918 г. Кам'янець-Подільського державного університету, призначення ректором відомого церковного, громадського діяча, історика церкви і педагога Івана Огієнка. Здійснено аналіз періодичних видань Поділья, в яких друкувалися не тільки офіційні державні, законодавчі акти, а й висловлення місної інтелігенції, всебічна інформація культурологічного характеру.

Ключевые слова: Українське державство, Гетьманат, університет, гімназія, школа, міністерство освіти, підручники, інтелігенція, преса.

Gandzyuk V. Educational Reform in Podolia in the Day of the Hetmanate (on Materials of Newspapers, 1918). In the article the newspaper periodicals skirts, which appeared in the period of the Hetmanate (1918) and covered the progress of educational reform in the region. In particular, we consider the first steps of Hetman's government towards the establishment of primary schools, ensuring their Ukrainian-language literature, the development of extracurricular education, organisation of educational events, the organization of courses of improvement of qualification of teachers. A lot of attention in research is devoted to publications in the local press about the significant event in Ukraine's history – the discovery in 1918 of the Kamyanyets-Podilskyi state University, the appointment of the rector of the famous Church and public figure, historian of the Church and teachers of Ivan Ogienko. The analysis of periodicals skirts, which were printed not only official government, legislative acts, and performances by local intellectuals, comprehensive information of cultural character.

Keywords: Ukrainian state, Hetmanate, university, high school, school, Ministry of Education, textbooks, intellectuals, media.

Адреса для листування: VGandz@i.ua.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2016.

УДК 070.489 (477.44-25)

Світлана Костюк – студентка факультету філології та журналістики
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського,
Уляна Лешко – кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Розмаїття фотожанрів на шпальтах газети «33-й канал»

У статті здійснено аналіз ілюстративного наповнення вінницької газети «33-й канал». Розглянуто жанрові особливості світлин, які розміщені на першій шпальті та в межах певних рубрик. Подано характеристику жанрів фотожурналістики, які найчастіше використовуються у виданні: фотоанонс, фотозамітка, фотозвинувачення, фоторепортаж, фотокореспонденція, портрет, фотонарис, фотозамальовка, фотопейзаж, фотоколаж. Проаналізовано не лише якість зображення, а й приналежність фотографічного наповнення до текстового, відповідність світлини головній ідеї матеріалу. У дослідженні йдеться про особливості жанрів фотожурналістики, їх значимість у висвітленні певної теми. Увага зосереджена і на жанровій формі журналістських текстів. Також вказано на недоліки ілюстрацій, які використовує видання.

Ключові слова: газета, жанри, фотожурналістика, світлина, ілюстративне наповнення.

Постановка наукової проблеми та її значення. У процесі сприймання матеріалу фотосвітлини відіграють досить важливу роль, виконують як естетичну функцію, так й інформаційну. Якщо жанри журналістики чітко поділяють на інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні, то в жанровій різноманітності фотожурналістики межі груп визначити складно. Фотожурналістика є відносно молодою наукою, дискусії з цього приводу досі тривають.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питанням жанрології фотожурналістики дослідники почали активно приділяти увагу ще за радянського періоду (Д. Акчурін, Г. Алямовська, В. Березін,